

Συνέχεια και μεταβολή γύρω από τη «διαχωριστή γραμμή» της 11ης Σεπτεμβρίου

ΑΝΔΡΕΑΣ ΓΚΟΦΑΣ

Καθηγητής Διεθνών Σχέσεων στο Πάντειο Πανεπιστήμιο
και Διευθυντής του Ευρωπαϊκού Πολιτιστικού Κέντρου Δελφών

Όπως έχει υποστηρίξει ο Richard English (2009a: ix), διακεκριμένος μελετητής, φίλος και επί χρόνια επιστημονικός συνοδοιπόρος στη *Θερινή Ακαδημία της Ολυμπίας*¹: «Η τρομοκρατία μάς θέτει ενώπιον δύο προκλήσεων. Η πρώτη είναι πρακτική, η άλλη αναλυτική, και οι δυσκολίες μας να αντιμετωπίσουμε την πρώτη πρόκληση έχουν επιδεινωθεί σημαντικά από τις αδυναμίες μας να ανταποκριθούμε στη δεύτερη». Η πρακτική πρόκληση είναι γνωστή και πειστική. Η τρομοκρατία και οι αντιδράσεις μας στην τρομοκρατία εξακολουθούν να επηρεάζουν την πολιτική με σημαντικούς τρόπους. Ως εκ τούτου, η επιστημονική και αναλυτική κατανόηση της τρομοκρατίας αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις που αντιμετωπίζουμε συλλογικά.

Αν στόχος του ανά χείρας τόμου είναι μια ταπεινή όσο και διεπιστημονική συνεισφορά στην αναλυτική αυτή πρόκληση, ο στόχος του εισαγωγικού αυτού σημειώματος είναι σαφώς

1. Για περισσότερες πληροφορίες για το πρόγραμμα, βλ. <https://olympiasummeracademy.org/>

πιο περιορισμένος. Φιλοδοξεί να αναδείξει στοιχεία συνέχειας και μεταβολής του φαινομένου της τρομοκρατικής βίας πριν και μετά την υποτιθέμενη «διαχωριστή γραμμή» της 11ης Σεπτεμβρίου, όπως και να σκιαγραφήσει τις επιτυχίες και τις προκλήσεις στη μελέτη του φαινομένου.

ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ 11η ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ

Η άποψη ότι οι επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου του 2001 σηματοδότησαν την ανάδυση μιας «νέας» και ριζικά παραλλαγμένης τρομοκρατίας τυγχάνει ευρείας αποδοχής, σε βαθμό που αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της κυρίαρχης συμβατικής σοφίας και του παγκόσμιου συλλογικού φαντασιακού.² Οι υποστηρικτές της εξακολουθούν να αναφέρονται σε μια θεμελιακή μεταμόρφωση του χαρακτήρα της τρομοκρατίας, ενώ οι σκεπτικιστές επισημαίνουν πως η ριζική διχοτόμηση της τρομοκρατικής δραστηριότητας σε «παραδοσιακή» και «νέα» είναι ενδεικτική μιας ανιστορικής προσέγγισης στο θέμα.³

Σκοπός της παρούσας ενότητας είναι να αποτιμήσει σύντομα αυτή τη συζήτηση προκειμένου να αξιολογήσει την αναλυτική αξία και εμπειρική ορθότητα της θέσης περί ανάδυσης μιας «νέας» τρομοκρατίας. Στο πλαίσιο αυτής της αξιολόγησης, θα επικαλεστούμε πέντε βασικές μεταβλητές: α) την οργανωτική δομή, β) τον γεωγραφικό προσανατολισμό, γ) τα κίνητρα, δ) την επιχειρησιακή τακτική και ε) τη στάση έναντι του βεσφαλιανού συστήματος, που θα μας επιτρέψουν να δη-

2. Η παρούσα ενότητα αντλεί από το Gofas (2012b). Για μια αναλυτικότερη επισκόπηση της σχετικής συζήτησης, βλ. Gofas (2012a), όπως και Eleftheriadou & Gofas (forthcoming).

3. Για τη σημασία της ιστορικής διάστασης, βλ. English (2009a, b, 2021).

μιουργήσουμε και να αντιπαραβάλουμε ιδεατούς τύπους της «παλαιάς» και της «νέας» τρομοκρατίας, όπως αποτυπώνονται στον Πίνακα 1.

Πίνακας 1. «Παλαιά» έναντι «νέας» τρομοκρατίας

	«Παλαιά» τρομοκρατία	«Νέα» τρομοκρατία
Οργανωτική δομή	Ιεραρχική δομή	Χαλαρό δίκτυο
Γεωγραφικός προσανατολισμός	Γεωγραφικά περιορισμένος προσανατολισμός	Διεθνικός προσανατολισμός
Κίνητρα	Πολιτικά/εθνοτικά	Θρησκευτικά
Επιχειρησιακή τακτική	Περιορισμένη βία	Ακραία βία
Στάση έναντι βεστυφλιανού παραδείγματος	Συστημική	Αντι-συστημική

Κατασκευάζοντας και αντιπαραβάλλοντας αυτούς τους ιδεατούς τύπους, επαναλαμβάνουμε την αυστηρή διάκριση μεταξύ «παλαιάς» και «νέας» τρομοκρατίας, εξετάζοντας την κάθε διαχωριστική μεταβλητή ξεχωριστά. Ωστόσο, είναι σημαντικό να τονιστεί ότι σε καμία περίπτωση δεν δεσμευόμαστε από αυτή τη διχοτομική λογική. Πράγματι, στο υπόλοιπο μέρος της ενότητας απορρίπτουμε την αυστηρότητα της διάκρισης, αμφισβητώντας την αναλυτική αξία της «νέας» τρομοκρατίας και υποστηρίζοντας ότι υπάρχει σημαντική συνέχεια καθιερωμένων πρακτικών, παρά μια επαναστατική αλλαγή. Σε αυτό το θέμα στρέφουμε τώρα την προσοχή μας, εξετάζοντας εν συντομία τις πέντε μεταβλητές που παρατίθενται στην αριστερή στήλη του Πίνακα 1, με τη σειρά με την οποία εμφανίζονται.

Οργανωτική δομή

Σύμφωνα με τους υποστηρικτές της άποψης περί ανάδυσης μιας «νέας» τρομοκρατίας, μία από τις διαφορές της από την παραδοσιακή τρομοκρατία έγκειται στη μορφή οργάνωσης, με τις παραδοσιακές οργανώσεις να έχουν μια ιεραρχική διοικητική και ελεγκτική δομή, ενώ οι «νέες» τη δομή ενός χαλαρού δικτύου. Αρχετυπική περίπτωση αυτής της οργανωτικής δομής θεωρείται η Αλ Κάιντα, η οποία συχνά περιγράφεται με όρους μιας οργάνωσης τύπου «franchise», που παρέχει ένα ευρύτερο παγκόσμιο πλαίσιο για μια σειρά τοπικών εκστρατειών (Neumann, 2009: 73). Ωστόσο, ένας συνεχώς διευρυνόμενος αριθμός σκεπτικιστών υποστηρίζει πως οι οργανωτικές διαφορές έχουν υπερτονιστεί, καθώς η παρουσία δομών δικτύου μπορεί επίσης να εντοπιστεί και σε παραδοσιακές ομάδες των οποίων η οργάνωση «δεν ήταν πάντα τόσο σφιχτή και ιεραρχική όσο ενδεχομένως εμφανίζεται τώρα» (Crenshaw, 2008: 133).

Όπως παρατηρεί ο Field (2009: 202), πολλές «παραδοσιακές» ομάδες έχουν συχνά παρακάμψει τις επίσημες ιεραρχικές δομές, ενθαρρύνοντας έτσι μια «δικτυακή οργανωτική δομή, τόσο για στρατηγικούς όσο και για πρακτικούς λόγους... Για παράδειγμα, ο μεταβατικός IRA και η Fatah παραχώρησαν συχνά σημαντική αυτονομία σε μεμονωμένα τρομοκρατικά κύτταρα, και οι επιχειρήσεις τους συχνά σχεδιάστηκαν και εκτελέστηκαν χωρίς προηγούμενη έγκριση από την ηγεσία». Το ίδιο ισχύει, για να δώσουμε ένα ακόμη παράδειγμα, και για τις Ερυθρές Ταξιαρχίες, των οποίων η «φαινομενικά μονολιθική ποιότητα... ήταν ένας μύθος» (Crenshaw, 2008: 133), καθώς έμοιαζαν περισσότερο με μια «χαλαρή συνομοσπονδία με κοινούς στόχους» (Spencer, 2010: 14), παρά με μια ιεραρχικά δομημένη οργάνωση. Οι οργανωτικές, λοιπόν, διαφορές έχουν πράγματι υπερτονιστεί και μια πιο προσεκτική ματιά

στις δομές των «παραδοσιακών» και των «νέων» ομάδων αποκαλύπτει περισσότερο ομοιότητες, παρά τις αυστηρά διακριτές διαφορές που προβάλλουν οι υποστηρικτές της άποψης περί μιας «νέας» τρομοκρατίας.

Γεωγραφικός προσανατολισμός

Οι υπέρμαχοι της έννοιας της «νέας» τρομοκρατίας ισχυρίζονται ότι οι εκστρατείες των ομάδων της παραδοσιακής τρομοκρατίας είχαν έναν γεωγραφικά περιορισμένο επιχειρησιακό προσανατολισμό που δεν υπερέβαινε τα όρια μιας συγκεκριμένης χώρας ή έστω περιφέρειας. Σε αντίθεση με αυτό το παραδοσιακό πρότυπο, η ανάδυση της «νέας» τρομοκρατίας συνδέεται με την εμφάνιση τρομοκρατικών ομάδων που έχουν γίνει όλο και περισσότερο διεθνικές σε εμβέλεια και εδαφικό προσανατολισμό. Συνεπώς, «η “νέα τρομοκρατία” είναι κάτι περισσότερο από μια απειλή για μεμονωμένα κράτη, καθώς συνιστά πλέον μια πρόκληση για το διεθνές σύστημα στο σύνολό του» (Field, 2009: 198).

Δεδομένης της έκτασης στην οποία η διεθνική τρομοκρατική δραστηριότητα της Αλ Κάιντα και μετέπειτα του ISIS έχει κατακλύσει το συλλογικό πολιτικό φαντασιακό μας, ο ισχυρισμός περί παγκοσμιοποίησης της τρομοκρατίας θεωρείται αδιανφισβήτητος. Ωστόσο, όπως και στην περίπτωση με τις υποτιθέμενες οργανωτικές διαφορές, τα πράγματα είναι πιο σύνθετα απ' ό,τι αποκαλύπτει μια πρώτη ανάγνωση. Η αυτόματη εξαγωγή ευρύτερων συμπερασμάτων στη βάση της ανάλυσης μίας ή δύο μόνο περιπτώσεων, όσο θεαματικές και αν είναι, συνιστά το πλέον θεμελιώδες μεθοδολογικό σφάλμα – αυτό της μεροληπτικής επιλογής περίπτωσης (selectivity bias). Πράγματι, μια ματιά στα στοιχεία των παγκόσμιων τάσεων για το σύνολο των τρομοκρατικών οργανώσεων και επιθέσεων καταλήγει στην αντίθετη κατεύθυνση από αυτήν που έχει

επικρατήσει στη συμβατική σοφία. Ο Goldman (2011: 50) σε μια μελέτη του καταλήγει στο ακόλουθο συμπέρασμα: «...στη δεκαετία του 1990 και ακόμα περισσότερο στη δεκαετία του 2000, οι τρομοκρατικές επιθέσεις αποπαγκοσμιοποιούνται (γεωγραφική συρρίκνωση παρά επέκταση), καθώς ο αριθμός και το ποσοστό των τρομοκρατικών οργανώσεων που πραγματοποιούν επιθέσεις εκτός των περιφερειακών περιοχών-βάσεων τους μειώθηκαν...»

Κίνητρα

Από τη σκοπιά των υποστηρικτών της «νέας» τρομοκρατίας, οι παραδοσιακές τρομοκρατικές ομάδες είχαν ως βάση κοσμικές ανησυχίες, προερχόμενες από την πολιτική ιδεολογία, τις αυτονομιστικές φιλοδοξίες και εθνотικές διαμάχες, καθώς και από ορθολογικούς πολιτικούς λόγους. Αντίθετα, η «νέα» τρομοκρατία κινητροδοτείται από έναν θρησκευτικό φανατισμό που διαμορφώνει μια μανιαϊστική άποψη του κόσμου, καθώς εδράζεται σε ένα ριζικά διαφορετικό σύστημα αξιών και μηχανισμούς νομιμοποίησης (Hoffman, όπως παρατίθεται στο Spencer, 2010: 7). Αυτό το μανιαϊστικό σύστημα αξιών συνδυάζεται, με τη σειρά του, με μια δραματική αλλαγή στην επιθυμία των τρομοκρατών να διαπραγματευτούν. Σε αντίθεση με την «παραδοσιακή» τρομοκρατία, της οποίας οι απαιτήσεις ήταν ορθολογικά διαπραγματεύσιμες, «οι σημερινοί τρομοκράτες δεν θέλουν μία θέση στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων, αλλά να καταστρέψουν το τραπέζι και όποιον κάθεται σε αυτό» (Morgan, όπως παρατίθεται στο Spencer, 2010: 8).

Αποτελούν τα παραπάνω μια μεταστροφή που νομιμοποιεί την έννοια της «νέας» τρομοκρατίας; Η απάντηση είναι αρνητική. Στο επίπεδο της υποτιθέμενης καινοτομίας της θρησκευτικής κινητροδότησης, η θρησκευτικά υποκινούμενη τρομο-

κρατία υπήρχε για χιλιάδες χρόνια. «Τα θρησκευτικά κίνητρα δεν είναι τόσο πολύ ένα καινούργιο χαρακτηριστικό όσο είναι μια κυκλική επιστροφή σε προηγούμενα κίνητρα για την τρομοκρατία» (Spencer, 2010: 9). Στο επίπεδο της υποτιθέμενης μεταστροφής της διαπραγματευτικής κουλτούρας, πρέπει να επισημανθεί ότι, όπως έχει αποδείξει η ιστορία, οι πολιτικά υποκινούμενες οργανώσεις μπορεί να είναι τόσο ασυμβίβαστες όσο και οι θρησκευτικές. Άλλωστε, «είναι απλοϊκό να υποστηρίζουμε ότι η θέληση μιας τρομοκρατικής ομάδας να διαπραγματευτεί είναι μονο-αιτιακή και απλώς εξαρτώμενη από το αν η οργάνωση έχει κοσμικά ή θρησκευτικά κίνητρα (Field, 2009: 202).

Επιχειρησιακή τακτική

Η τρίτη διάσταση, στη βάση της οποίας οι υποστηρικτές της έννοιας της «νέας» τρομοκρατίας ισχυρίζονται ότι έχει συντελεστεί μια σημαντική αλλαγή, είναι αυτή της επιχειρησιακής τακτικής και της σχετιζόμενης με αυτή στάσης απέναντι στη βία. Ουσιαστικά, η «παλαιά» τρομοκρατία, λόγω της επιδίωξής της για πολιτική νομιμοποίηση, υιοθέτησε μια ωφελμιστική προσέγγιση και στρατηγική στάση έναντι της βίας (Field, 2009: 199). Οι «νέες», όμως, ομάδες έχουν αναγάγει τη χρήση βίας από μέσο σε αυτοσκοπό, επιδεικνύοντας μια ανησυχνητική τάση να τη χρησιμοποιούν ακραία και αδιάκριτα (Spencer, 2010: 7). Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το επίπεδο θνησιμότητας από τρομοκρατικές επιθέσεις έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια. Αλλά είναι αυτό το στοιχείο αρκετό για να υιοθετήσουμε αυτόματα τις παραπάνω περιγραφές και να θεωρήσουμε ακριβή τη διχοτόμηση μεταξύ «παλαιάς» και «νέας» τρομοκρατίας; Η απάντηση είναι αρνητική, αν λάβουμε υπόψη μας τα ακόλουθα. Η Crenshaw (2008: 128) συλλαμβάνει εύστοχα πόσο παραπλανητική μπορεί να είναι αυτή η διχο-

τόμηση, επισημαίνοντας ότι τα επίπεδα επιλεκτικότητας στη χρήση βίας ποικίλλουν ανά ομάδες και ανά χρονική περίοδο και όχι στη βάση ενός κινητροδοτικού διπόλου θρησκείας-πολιτικής ή ενός χρονολογικού διπόλου παρελθόντος-παρόντος. Το επιχείρημα υποστηρίζεται και από τα στατιστικά στοιχεία, σύμφωνα με τα οποία η θνησιμότητα διακυμαίνεται σημαντικά στη διάρκεια των τελευταίων σαράντα ετών και όχι στη βάση ενός διαχωρισμού «παλαιάς» και «νέας» τρομοκρατίας.

Στάση έναντι βεστφαλιανού παραδείγματος

Εάν θέταμε τις παραπάνω διαφορές σχετικά με τα κίνητρα και τη στάση απέναντι στη βία σε ένα υψηλότερο επίπεδο αφαίρεσης, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι μία άλλη, οντολογικά πρωθύστερη, διαφορά σχετίζεται με τη στάση απέναντι στο βεστφαλιανό παράδειγμα, τις κυρίαρχες νόρμες και οργανωτικές αρχές του. Σύμφωνα με τη Zarakol (2011: 2316), η παραδοσιακή τρομοκρατία εθνο-απελευθερωτικού τύπου συνιστούσε μια έμμεση επαναβεβαίωση των αρχών του βεστφαλιανού συστήματος, αφού τόσο ο στόχος όσο και η βασική πηγή πολιτικής νομιμοποίησής της ήταν η εδαφική κυριαρχία που συνδεόταν με μια εθνικιστική ατζέντα. Από την άλλη, η σύγχρονη θρησκευτική τρομοκρατία διαφοροποιείται οντολογικά, διότι τόσο η θρησκευτική πηγή νομιμοποίησης όσο και η διεθνική της στόχευση βρίσκονται σε δυσαρμονία με το βεστφαλιανό παράδειγμα, για το οποίο αποτελεί μια άμεση απειλή (Zarakol, 2011: 2316).

Με βάση το επίπεδο της οντολογικής απειλής που διαφορετικοί τύποι τρομοκρατίας θέτουν στο βεστφαλιανό παράδειγμα, η Zarakol κατηγοριοποιεί τις ομάδες ως συστημικές και αντι-συστημικές. Η διάκριση είναι κρίσιμη και με σημαντικές θεωρητικές προεκτάσεις. Παρ' όλα αυτά, στο πλαίσιο της παρούσας ανάλυσης, η διάκριση δεν φαίνεται να επιβεβαιώ-

νει ούτε την αναλυτική αξία ούτε την εμπειρική ορθότητα της έννοιας της «νέας» τρομοκρατίας. Πρώτα από όλα, και όπως καταλήγει η ίδια η Zarakol, ιστορικά, η πρώτη εμφάνιση μιας αντι-συστημικής τρομοκρατίας έλαβε χώρα στα τέλη του 19ου αιώνα, με την άνοδο των αναρχικών. Δεύτερον, το επιχείρημα ότι με την έλευση της Αλ Κάιντα «η αντι-συστημική τρομοκρατία έφτασε σε ένα νέο επίπεδο ωριμότητας» (Zarakol, 2011: 2317) χρήζει περαιτέρω επεξεργασίας. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι «η θρησκεία καθορίζει διάφορες σημαντικές πτυχές της Αλ Κάιντα... Οι άμεσοι στόχοι της, ωστόσο, είναι κυρίως πολιτικοί παρά θρησκευτικοί, όπως οποιασδήποτε άλλης τρομοκρατικής ομάδας» (Sedgwick, 2004: 808). Πράγματι, πολλά από τα ανησυχητικά χαρακτηριστικά της αντι-συστημικής «νέας» τρομοκρατίας είναι «στην πραγματικότητα χαρακτηριστικά της τρομοκρατίας και της ριζοσπαστικής πολιτικής στο σύνολό τους, και όχι απλώς της θρησκευτικής τρομοκρατίας» (ό.π.: 808). Για αυτόν ακριβώς τον λόγο, η Crenshaw (2008: 121) υποστηρίζει πως «ακόμα και αν μπορεί να καθοριστεί μια εννοιολογική διάκριση μεταξύ τύπων τρομοκρατίας, δεν είναι σαφές εάν υπάρχει χρονολογική διάσταση». Έτσι, η διάκριση δεν είναι μεταξύ εκκοσμιευμένου και θρησκευτικού προτάγματος, αλλά μεταξύ ρεφορμισμού και επαναστατικού ριζοσπαστισμού (Sedgwick, 2004: 808), όπου ο αντι-συστημικός επαναστατικός ριζοσπαστισμός μπορεί να απαντηθεί σε διάφορες ιστορικές περιόδους και όχι μόνο με την έλευση της «νέας» θρησκευτικής τρομοκρατίας.

Η ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ 11η ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ

Στόχος της παρούσας ενότητας είναι να σκιαγραφήσει τις επιτυχίες και τις προκλήσεις στη μελέτη του φαινομένου της τρομοκρατίας. Ξεκινούμε, όμως, με κάποιες σύντομες επισπ-

μάνσεις για την εξέλιξη του πεδίου και την ανάδειξή του ως αυτόνομου κλάδου.⁴

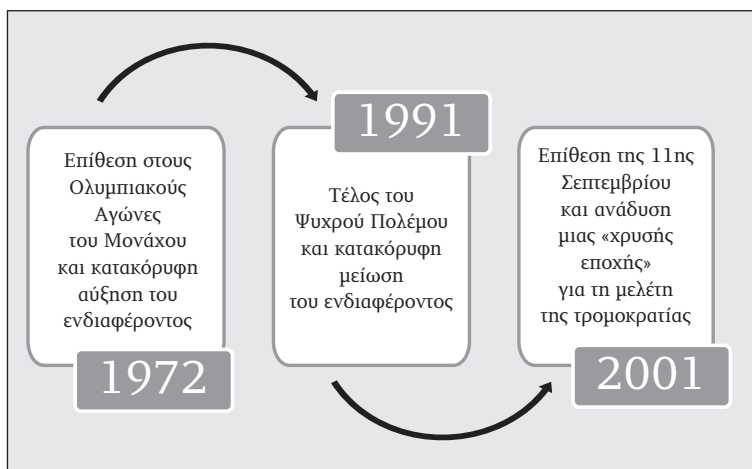
Η εξέλιξη ενός πεδίου

Το ακαδημαϊκό ενδιαφέρον για τη μελέτη της τρομοκρατίας τα τελευταία πενήντα χρόνια θα μπορούσε, λόγω των έντονων σκαμπανεβασμάτων του, να παρουσιαστεί ως ένα τρενάκι του λούνα παρκ, με τρεις χρονολογίες ορόσημα, όπως στο Σχήμα 1.

Πριν από τη δεκαετία του 1970 η έρευνα για την τρομοκρατία ήταν ενταγμένη στο πεδίο μελέτης της αντιμετώπισης των ανταρτοπόλεμων (Stampnitzky, 2013). Η άνοδος της επαναστατικής τρομοκρατίας στην Ευρώπη και η επίθεση στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Μονάχου το 1972 σηματοδότησαν μια σημαντική μετάβαση για τη μελέτη της τρομοκρατίας και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού. Στο επίπεδο πρόσληψης της απειλής, το «Μόναχο» θεωρήθηκε ότι εγκαινίασε μια εποχή διεθνοποίησης της τρομοκρατικής βίας. Στο δε επικοινωνιακό επίπεδο, η επίθεση ήταν ισοδύναμη με την 11η Σεπτεμβρίου, δεδομένου ότι μεταδόθηκε ζωντανά σε ένα παγκόσμιο ακροατήριο. Μετά τα γεγονότα του Μονάχου, η τρομοκρατία άρχισε να αναδύεται ως αυτόνομο, αν και περιθωριοποιημένο, πεδίο μελέτης.

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου αποτέλεσε το δεύτερο σημαντικό ορόσημο. Μια ευρέως διαδεδομένη εσφαλμένη αντίληψη, ιδίως στις ΗΠΑ, ότι η τρομοκρατία σε όλο τον κόσμο υποστηριζόταν από την ΕΣΣΔ οδήγησε, με το τέλος της ψυχροπολεμικής αντιπαράθεσης, σε ταχεία μείωση της χρηματοδότησης και του ενδιαφέροντος για τη μελέτη της τρομοκρατίας, καθώς θεωρήθηκε ότι με το τέλος της ΕΣΣΔ θα τερματιζόταν και η απειλή της διεθνούς τρομοκρατίας.

4. Η παρούσα ενότητα αντλεί από το Chenoweth & Gofas (2019).

Σχήμα 1. Ορόσημα στην εξέλιξη της μελέτης της τρομοκρατίας

Οι φρικαλέες επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου εκτίναξαν, εκ νέου, προς τα πάνω το ακαδημαϊκό ενδιαφέρον και εγκαίνισαν μια «χρυσή εποχή» για τη μελέτη της τρομοκρατίας. Εποχή η οποία χαρακτηρίζεται από την παραγωγή ενός άνευ προηγουμένου όγκου βιβλιογραφίας που σχετίζεται με την τρομοκρατία και την αναγνώριση των σπουδών τρομοκρατίας ως ξεχωριστού πεδίου με νεοσύστατα περιοδικά, προγράμματα διδασκαλίας σε όλα σχεδόν τα μεγάλα πανεπιστήμια, καθώς και έναν αυξανόμενο αριθμό εξειδικευμένων ερευνητικών κέντρων (Jackson, 2012· Ranstorp, 2009). Όπως χαρακτηριστικά έχει παρατηρήσει η Martha Crenshaw (2014: 556), η καθολικώς αναγνωριζόμενη ως η πρύτανις του πεδίου: «[κ]οιτάζοντας πίσω στις απαρχές της ακαδημαϊκής έρευνας για την τρομοκρατία, λίγο πριν από σαράντα χρόνια, είναι εξαιρετικό να βλέπει κανείς ότι αυτό που κάποτε ήταν ένα περιθωριακό θέμα για τις κοινωνικές επιστήμες έχει εξελιχθεί σε ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα “σπουδών τρομοκρατίας”».

Επιτεύγματα

Η παραπάνω τεράστια αύξηση του ακαδημαϊκού ενδιαφέροντος είχε μια σειρά από θετικά αποτελέσματα για τη μελέτη της τρομοκρατίας. Πρώτον, παρά το πρόβλημα των λεγόμενων «αλεξιπτωτιστών» με ευκαιριακές δημοσιεύσεις αποσπασματικού χαρακτήρα που αναφέρεται συχνά, το μετά την 11η Σεπτεμβρίου ερευνητικό κύμα εμπλούτισε το πεδίο με σημαντικό αριθμό αφοσιωμένων μελετητών (Jackson, 2012· Schuurman, 2020). Όπως το θέτει ο Magnus Ranstorp (2009: 22), «η πραγματική αυτή χιονοστιβάδα μελετών έχει ενεργοποιήσει με χρήσιμο τρόπο το πεδίο σπουδών της τρομοκρατίας, καθώς νέα διανοητικά ταλέντα προσφέρουν νέες αναλυτικές γωνιές». Πολλές από τις συνεισφορές στον παρόντα τόμο, ιδίως από τις νέες και τους νέους συναδέλφους, συνιστούν μια ακόμη απόδειξη της ορθότητας αυτής της παρατήρησης.

Το δεύτερο επίτευγμα είναι η απόρριψη των προβληματικών ερευνητικών προτύπων. Σε μια παλαιότερη ανασκόπηση του πεδίου, ο Andrew Silke (2004: 11) σημείωνε ότι «η βιβλιογραφία για την τρομοκρατία αποτελείται κυρίως από μελέτες που βασίζονται σε σχετικά αδύναμες ερευνητικές μεθόδους... Υπάρχει μεγάλη εξάρτηση από ποιοτικές και δημοσιογραφικές προσεγγίσεις που δεν έχουν την εγκυρότητα και την αξιοπιστία που εγγυώνται οι καθιερωμένοι ερευνητικοί κανόνες των κοινωνικών επιστημών». Ωστόσο, οι ερευνητικές πρακτικές μεταβλήθηκαν σημαντικά με την έλευση δύο μεγάλης κλίμακας βάσεων δεδομένων –της RAND-MIPT και της Global Terrorism Database–, που επέτρεψαν στους ερευνητές να εφαρμόσουν τις κύριες τεχνικές ανάλυσης ποσοτικών δεδομένων στις μελέτες για την τρομοκρατία. Σήμερα, ο τομέας των μελετών τρομοκρατίας χαρακτηρίζεται από έναν μεθοδολογικό πλουραλισμό χάρη στον οποίο εκπροσωπείται το συνολικό φάσμα των καθιερωμένων και αναδυόμενων μεθοδολογικών προσεγγίσεων.

Το τρίτο επίτευγμα είναι η πολυ-επιστημονικότητα. Ενώ πριν από σαράντα χρόνια η μελέτη της τρομοκρατίας απασχολούσε μονάχα έναν περιορισμένο αριθμό ιστορικών και πολιτικών επιστημόνων, το πεδίο έχει πλέον διευρυνθεί, περιλαμβάνοντας έρευνες από εγκληματολόγους, κοινωνιολόγους, ψυχολόγους, οικονομολόγους, νομικούς κ.ά. Στον παρόντα τόμο προσπαθούμε να ακολουθήσουμε το παράδειγμα της πολυ-επιστημονικότητας, συμπεριλαμβάνοντας συγγραφείς από τα πεδία της πολιτικής επιστήμης, της ιστορίας, της φιλοσοφίας, των διεθνών σχέσεων, της κοινωνιολογίας και της νομικής επιστήμης.

Προκλήσεις

Επισημαίνεται συχνά ότι δεν υπάρχει κοινά αποδεκτός ορισμός της τρομοκρατίας και ότι «το πρόβλημα του ορισμού της τρομοκρατίας παρεμποδίζει την ανάλυση του φαινομένου από τις αρχές της δεκαετίας του 1970» (Crenshaw, 2000: 406). Η τρομοκρατία είναι εννοιολογικά πιο αμφισβητούμενη από άλλες μορφές πολιτικής βίας (Sánchez-Cuenca, 2014: 591), αλλά όχι περισσότερο αμφισβητούμενη απ' ό,τι άλλοι αρνητικά φορτισμένοι όροι και έννοιες, όπως ο φασισμός, ο λαϊκισμός ή ο ιμπεριαλισμός (English, 2016: 136).

Η επιδίωξη για έναν ορισμό που θα τύχει της απολύτου αποδοχής είναι πιθανότατα ανέφικτη. Επιπλέον, θα πρέπει να σημειωθεί ότι, εκτός του ότι οι αντιπαραθέσεις για τον βέλτιστο ορισμό εννοιών είναι ένα γνώριμο πρόβλημα στο πλαίσιο των κοινωνικών επιστημών γενικότερα, μεταξύ των διαφόρων ορισμών της «τρομοκρατίας» υπάρχουν πολλά κοινά σημεία (English, 2016: 136). Μελέτες που προσπάθησαν να αξιολογήσουν τις αναλυτικές προεκτάσεις των διαφορετικών ορισμών καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η σημασία αυτών των διαφορών μπορεί να έχει υπερτιμηθεί, καθώς δεν επη-

ρεάζουν βασικούς αιτιώδεις παράγοντες (Levin & Asal, 2017· Young & Findley, 2011). Το κρίσιμο ζήτημα «είναι να είναι κανείς ακριβής (τι εννοεί με τη λέξη στο δικό του έργο;), να εμμένει αυστηρά στον ορισμό που έχει επιλέξει, να σέβεται τις συνέπειες του γεγονότος ότι άλλοι έχουν διαφορετική άποψη και να αποφεύγει την αδράνεια μόνο και μόνο λόγω ενός αμφισβητούμενου όρου» (English, 2016: 136-7).

Αν, όπως υποδηλώνουν τα παραπάνω, η συνεχιζόμενη αδυναμία εύρεσης ενός κοινά αποδεκτού ορισμού αποτελεί ζήτημα που θα έπρεπε να μας προκαλεί σχετικά μικρή ανησυχία, τότε ποιες είναι οι πιο κρίσιμες αποτυχίες και αναλυτικές προκλήσεις; Η πρώτη είναι ο γνωστικός κατακερματισμός και η έλλειψη διασταυρούμενης γονιμοποίησης μεταξύ των μελετών για τις διάφορες μορφές πολιτικής βίας. Η δεύτερη είναι η τάση αποϊστοριοποίησης της τρομοκρατίας. Η τρίτη είναι η έλλειψη διαλόγου μεταξύ ερμηνευτικών και νομοθετικών προσεγγίσεων. Η τέταρτη είναι η έλλειψη σύνθεσης μεταξύ μικρο- και μακρο-προσεγγίσεων. Η πέμπτη είναι η αντιμετώπιση της ύπαρξης ενός στρεβλού συνόλου ερευνητικών προτεραιοτήτων που έχει ως αποτέλεσμα την υπερβολική εστίαση σε ορισμένα θέματα, παραμελώντας άλλα, και η έκτη είναι η έλλειψη διαφοροποίησης στον γεωπολιτισμικό καταμερισμό παραγωγής γνώσης. Ας συζητήσουμε εν συντομία την κάθε πρόκληση.

Κάθε διαδικασία θεσμοθέτησης ενός πεδίου έρευνας ως αυτοτελούς περιέχει στοιχεία πειθαρχικού «εθνικισμού». Σε αυτό το πλαίσιο, η διεκδίκηση διανοητικού εδάφους και η χάραξη ορίων μεταξύ του πυρήνα του πεδίου και των συγγενικών γνωστικών περιοχών ήταν αναπόσπαστο μέρος της εξέλιξης των σπουδών τρομοκρατίας. Το γεγονός ότι αυτή η πορεία είναι κατανοητή δεν την καθιστά λιγότερο προβληματική. Εξ ορισμού, η πράξη της καθιέρωσης των σπουδών τρομοκρατίας ως διακριτών από τη μελέτη της πολιτικής βίας συνεπάγεται ότι «η τρομοκρατία αντιμετωπίζεται ως μια εξαί-

ρεση και όχι ως ένας τύπος πολιτικής βίας με κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά» (Boyle, 2012: 529). Αυτό αποτελεί πρόβλημα, διότι η τρομοκρατία σπάνια εμφανίζεται από μόνη της. Αντίθετα, βρίσκεται σε μια σχέση υποκατάστασης και συμπληρωματικότητας με άλλες μορφές πολιτικής βίας και κοινωνικοπολιτικής κινητοποίησης (Kalyvas, 2019). Όπως εύστοχα σημειώνει ο Boyle (2012: 529), επικαλούμενος τον Charles Tilly, «οι περισσότεροι δρώντες βασίζονται σε ένα ποικίλο ρεπερτόριο βίαιων και μη βίαιων τακτικών που χρησιμοποιούν σε διαφορετικούς συνδυασμούς, σε διαφορετικά πλαίσια, για να επιτύχουν τους στόχους τους. Για να κατανοήσουμε την τρομοκρατία, πρέπει να εντοπίσουμε την επιλογή της συγκεκριμένης τακτικής στο πλαίσιο των στρατηγικών τους φιλοδοξιών και των άλλων τακτικών επιλογών που γίνονται από αυτό το ρεπερτόριο». Ενδεικτικό αυτού του γνωστικού κατακερματισμού είναι ότι, παρά την τεράστια βιβλιογραφία τόσο για την τρομοκρατία όσο και για τους εμφύλιους πολέμους, υπάρχουν ελάχιστες μελέτες που εξετάζουν τη χρήση και τον ρόλο της τρομοκρατίας στο πλαίσιο των εμφύλιων πολέμων (Fortna, 2015· Kalyvas, 2004).

Ένα άλλο ατυχές επακόλουθο αυτής της αυξημένης εξειδίκευσης και του συνεπαγόμενου γνωστικού κατακερματισμού είναι η κυρίαρχη τάση να εστιάζουμε αποκλειστικά στους δρώντες που έχουν καταφύγει στη χρήση τρομοκρατικής βίας, ενώ αποκλείονται οι δρώντες που σε παρόμοιες περιστάσεις έχουν επιλέξει άλλες βίαιες ή μη βίαιες τακτικές (Boyle, 2012: 529). Αυτό αποτελεί επίσης πρόβλημα, διότι πολλές φορές η αντιστροφή του ερωτήματος της αιτιώδους συνάφειας –δηλαδή το ερώτημα γιατί δεν εκδηλώθηκε η τρομοκρατία (Brooke, 2018) ή γιατί δεν χρησιμοποιήθηκε μια συγκεκριμένη τρομοκρατική στρατηγική, όπως η «τρομοκρατία αυτοκτονίας» (Kalyvas & Sánchez-Cuenca, 2005)– μπορεί να προσφέρει τόσο νέες αναλυτικές γνώσεις όσο και χρήσιμα διδάγματα πολιτικής.

Η δεύτερη αναλυτική πρόκληση σχετίζεται με την κυρίαρχη ιστορική αμνησία, η οποία χαρακτηρίζει μεγάλο μέρος της έρευνας για την τρομοκρατία. Είναι αλήθεια ότι μεμονωμένοι ιστορικοί έχουν συμβάλει σημαντικά στη μελέτη συγκεκριμένων τρομοκρατικών ομάδων και ότι, όπως ισχυριστήκαμε παραπάνω, η μελέτη της τρομοκρατίας έχει αναπτύξει μια κουλτούρα πολυ-επιστημονικότητας. Όμως, όπως επισημάνθηκε πρόσφατα στο *The Cambridge History of Terrorism* (English, 2021), η ιστορική επιστήμη έχει πολύ λιγότερο σημαντική θέση στις ακαδημαϊκές επιθεωρήσεις και βιβλιοθήκες απ' ό,τι το έργο που προέρχεται από τις πολιτικές επιστήμες, τις διεθνείς σχέσεις, τα οικονομικά και την ψυχολογία. Ομοίως, τα περισσότερα ακαδημαϊκά κέντρα που εστιάζουν στην τρομοκρατία δεν στεγάζονται σε τμήματα ιστορίας αλλά σε άλλα πανεπιστημιακά τμήματα.

Τρίτον, παρά το γεγονός ότι ο τομέας είναι πλέον μεθοδολογικά πλουραλιστικός, υπάρχει μικρή επικοινωνία και ανεπαρκής ερευνητική διάδραση μεταξύ ποιοτικών και ποσοτικών προσεγγίσεων. Εκτός από την ανάπτυξη τομέων εξειδίκευσης, οι περισσότεροι μελετητές αναπτύσσουν επίσης μεθοδολογική εξειδίκευση και τείνουν να επικοινωνούν μονάχα με άλλους μελετητές που χρησιμοποιούν παρόμοιες ερευνητικές τεχνικές. Ως αποτέλεσμα, πολλοί ποσοτικοί μελετητές, των οποίων πρωταρχικός στόχος είναι ο εντοπισμός γενικών τάσεων που διέπουν τα μοτίβα της τρομοκρατίας, δεν διασταυρώνουν τα ευρήματά τους με τις θεωρητικές γνώσεις που προέρχονται από μελετητές που χρησιμοποιούν ποιοτικές, ερμηνευτικές ερευνητικές μεθόδους ή ανήκουν στην «κριτική σχολή» (Jackson et al., 2011). Ομοίως, πολλοί μελετητές της τρομοκρατίας οι οποίοι προέρχονται από την ερμηνευτική και κριτική παράδοση αγνοούν τη γνώση που παράγεται από ποσοτικές μελέτες, επειδή απορρίπτουν τις μεθοδολογίες που χρησιμοποιούνται ως «κανονιστικά συμβιβασμένες» (δη-

λαδή εκλαμβάνουν ως δεδομένες και σταθερές τις αξίες και τις κανονιστικές αρχές) και ευρωκεντρικές (Horgan & Boyle, 2008). Αυτά τα μεθοδολογικά σιλό επιτείνουν τον κατακερματισμό του πεδίου, αφήνοντας αναξιοποίητες ευκαιρίες για μεγαλύτερη σύνθεση (English, 2009b).

Τέταρτον, το πεδίο εξακολουθεί να πάσχει από αδυναμία σύνθεσης μεταξύ προσεγγίσεων που εστιάζουν στο μικρο- και μακρο-επίπεδο ανάλυσης. Ενώ ορισμένες μελέτες επικεντρώνονται ειδικά στο ατομικό επίπεδο κινήτρων της τρομοκρατίας, όπως οι ψυχολογικοί παράγοντες (λ.χ. Merari, 2010) ή η ριζοσπαστικοποίηση (λ.χ. Kruglanski et al., 2014), άλλες ασχολούνται με τα δομικά και συστημικά αίτια της τρομοκρατίας. Πολύ λίγες μελέτες συνθέτουν με επιτυχία αυτά τα διαφορετικά επίπεδα ανάλυσης.

Η πέμπτη αποτυχία, και σχετική αναλυτική πρόκληση, σχετίζεται με το γεγονός ότι η τεράστια επέκταση της έρευνας για την τρομοκρατία μετά την 11η Σεπτεμβρίου δεν συνοδεύτηκε από μια εξίσου μεγάλη επέκταση της αναλυτικής εστίασης. Αντιθέτως, αυτό που αντιμετωπίζουμε είναι «ένα στρεβλό σύνολο ερευνητικών προτεραιοτήτων που έχει ως αποτέλεσμα την υπερβολική εστίαση σε ορισμένα ζητήματα και την αιώνια παραμέληση άλλων» (Jackson, 2012: 9). Αυτό έχει να κάνει με τον καθοδηγούμενο από γεγονότα χαρακτήρα μεγάλου μέρους της έρευνας για την τρομοκρατία. Όπως το θέτει ο Ranstorp (2009: 18), «οι τρέχουσες ερευνητικές προσπάθειες για την τρομοκρατία μπορούν να συγκριθούν με ένα παιδικό παιχνίδι ποδοσφαίρου, όπου όλοι οι παίκτες τρέχουν πίσω από την μπάλα (τις τελευταίες τάσεις της τρομοκρατίας) χωρίς στρατηγική, αντί να μαρκάρουν διαφορετικούς παίκτες ή να χρησιμοποιούν διαφορετικές περιοχές του γηπέδου». Στην πραγματικότητα, έχουμε μια συνεχώς διευρυνόμενη βιβλιογραφία για θέματα όπως η Αλ Κάιντα, το ISIS και η ριζοσπαστικοποίηση, καθώς και μια περιορισμένη βιβλιογραφία για θέματα όπως

η μεγάλης κλίμακας ιστορική εξέλιξη της τρομοκρατικής βίας, η τρομοκρατία σε περιοχές ή από ομάδες που δεν αποτελούν άμεση απειλή για τη Δύση και η στρατηγική αποτελεσματικότητα της τρομοκρατίας και της αντιτρομοκρατίας.

Τέλος, και για λόγους που σχετίζονται με τη μετά την 11η Σεπτεμβρίου 2001 ερευνητική εστίαση, οι αμερικανικές και ευρωπαϊκές μελέτες και ερευνητικές προτεραιότητες κυριαρχούν στον τομέα των μελετών της τρομοκρατίας. Αυτή η έλλειψη γεωπολιτισμικής ποικιλομορφίας στο πεδίο σημαίνει ότι πολλές φωνές –αυτές του Παγκόσμιου Νότου και των καταπιεσμένων κοινοτήτων του Παγκόσμιου Βορρά– λείπουν από τον κανόνα του πεδίου. Οι παραστάσεις, οι βιωμένες εμπειρίες και το ερευνητικό κεκτημένο της Δύσης διατηρούν ηγεμονική θέση στο πεδίο.

Συμπεράσματα

Στο πλαίσιο της προηγηθείσας ανάλυσης προσπαθήσαμε να προβούμε στον απολογισμό της συζήτησης για την ανάδυση μιας «νέας» τρομοκρατίας μέσω της αντιπαραβολής ιδεατών τύπων «παλαιάς» και «νέας» τρομοκρατίας. Με αυτόν τον τρόπο εντοπίσαμε έναν αριθμό από ομοιότητες μεταξύ των δύο. Αυτό το γεγονός μάς οδήγησε στην αμφισβήτηση τόσο της αναλυτικής αξίας όσο και της εμπειρικής ορθότητας της έννοιας της «νέας» τρομοκρατίας, καθώς η διαφοροποίηση από το παρελθόν δεν είναι τόσο έντονη όσο πιστεύουν οι υποστηρικτές της έννοιας. Η Crenshaw (2008: 120) συνοψίζει εύστοχα την προβληματική, επισημαίνοντας ότι «η σημερινή τρομοκρατία δεν είναι ένα θεμελιωδώς ή ποιοτικά “καινούργιο” φαινόμενο, καθώς εδράζεται σε ένα ιστορικά εξελισσόμενο πλαίσιο. Πολλά από αυτά που βλέπουμε τώρα είναι γνωστά, και οι διαφορές είναι διαβάθμισης και όχι είδους». Αλλά αν αυτό ισχύει, τότε γιατί η ιδέα μιας θεμελιακά «νέας» τρομο-

κρατίας αποδείχθηκε τόσο ελκυστική, ειδικά στους κύκλους της πολιτικής; Η Crenshaw (2008: 133) εντοπίζει με την ίδια χαρακτηριστική ευστοχία το διακύβευμα, επισημαίνοντας ορθά ότι το να παρουσιάζει κάποιος τη θρησκευτική τρομοκρατία ως μια «νέα» και πιο απειλητική μορφή τρομοκρατίας συνιστά έναν αποτελεσματικό τρόπο διαμόρφωσης της κοινής γνώμης και νομιμοποίησης ενός νέου παγκόσμιου αντι-τρομοκρατικού παραδείγματος. Αυτό είναι ακριβώς το διακύβευμα της συζήτησης γύρω από ένα όνομα και για αυτό έχει σημαντικές επιπτώσεις τόσο στο ακαδημαϊκό όσο και στο πολιτικό επίπεδο (Gofas, 2012a).

Στο δεύτερο ήμισυ του προλογικού σημειώματος, επιχειρήσαμε μια επισκόπηση των επιτευγμάτων και προκλήσεων του επιστημονικού πεδίου. Παρά τις συνεχιζόμενες προκλήσεις, η σημερινή ανάπτυξη του πεδίου και το τεράστιο ενδιαφέρον για το θέμα έχουν δημιουργήσει κάτι σαν κρίσιμη συγκυρία – μια ευκαιρία να διαμορφωθεί η μελλοντική κατεύθυνση και πορεία του πεδίου. Αν οι μελετητές μπορέσουν να λάβουν ουσιαστικά υπόψη τους αυτή την ευκαιρία και καταβάλουν πραγματικές προσπάθειες για να διορθώσουν ορισμένα από τα πιο προφανή λάθη του παρελθόντος, πιστεύουμε ότι μπορούμε να είμαστε συγκρατημένα αισιόδοξοι πως η επόμενη δεκαετία των μελετών τρομοκρατίας θα μπορέσει να ανταποκριθεί στη συλλογική αναλυτική πρόκληση, με την επισήμανση της οποίας ξεκίνησε το παρόν σημείωμα.

Βιβλιογραφία

- Boyle, M. J. (2012). Progress and Pitfalls in the Study of Political Violence. *Terrorism and Political Violence*, 24 (4), pp. 527-543.
- Brooke, N. (2018). *Terrorism and Nationalism in the United Kingdom: The Absence of Noise*. Palgrave.
- Chenoweth, E. & Gofas, A. (2019). The Study of Terrorism: Achievements and challenges ahead. In: E. Chenoweth, R. English, A.

- Gofas & S. N. Kalyvas (eds), *The Oxford Handbook of Terrorism*. Oxford University Press.
- Crenshaw, M. (2000). The Psychology of Terrorism: An Agenda for the 21st Century. *Political Psychology*, 21 (2), pp. 405-420.
- Crenshaw, M. (2008). The Debate over “New” vs. “Old” Terrorism. In: I. A. Karawan, W. McCormack & S. E. Reynolds (eds), *Values and Violence: Intangible Aspects of Terrorism*. Springer Science+Business Media B.V.
- Crenshaw, M. (2014). Terrorism Research: The Record. *International Interactions*, 40 (4), pp. 556-567.
- Crenshaw, M. (ed.) (1995). *Terrorism in Context*. Pennsylvania State University Press.
- Eleftheriadou, M. & Gofas, A. (forthcoming). Is the ‘New’ Terrorism of Today Truly New? In: M. Abrahms (ed.), *The Routledge Companion to Terrorism Studies: New Perspectives and Topics*. Routledge.
- English, R. (2009a). *Terrorism: How to Respond*. Oxford University Press.
- English, R. (2009b). The Future of Terrorism Studies. *Critical Studies on Terrorism*, 2 (2), pp. 377-382.
- English, R. (2016). The Future Study of Terrorism. *European Journal of International Security*, 1 (2), pp. 135-149.
- English, R. (ed.) (2021). *The Cambridge History of Terrorism*. Cambridge University Press.
- Field, A. (2009). The “New Terrorism”: Revolution or Evolution? *Political Studies Review*, 7 (2), pp. 195-207.
- Fortna, V. P. (2015). Do Terrorists Win? The Use of Terrorism and Civil War Outcomes, 1989-2009. *International Organization*, 69 (3), pp. 519-556.
- Gofas, A. (2012a). The Terrorism-Democracy Nexus and the Tradeoff between Security and Civil Liberties. In: N. Tzifakis (ed.), *International Politics in Times of Change*. Springer.
- Gofas, A. (2012b). “Old” vs. “New” Terrorism: What’s in a Name?. *Uluslararası İlişkiler*, 8 (32), pp. 17-32.
- Goldman, O. (2011). The Globalization of Terror Attacks. *Terrorism and Political Violence*, 23 (1), pp. 31-59.
- Horgan, J. & Boyle, M. J. (2008). A Case Against ‘Critical Terrorism Studies’. *Critical Studies on Terrorism*, 1 (1), pp. 51-64.
- Huff, C. & Kertzer, J. D. (2018). How the Public Defines Terrorism. *American Journal of Political Science*, 62 (1), pp. 55-71.
- Jackson, R. (2011). In Defence of ‘Terrorism’: Finding a Way through

- a Forest of Misconceptions. *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression*, 3 (2), pp. 116-130.
- Jackson, R. (2012). The Study of Terrorism 10 Years After 9/11: Successes, Issues, Challenges. *Uluslararası İlişkiler*, 8 (32), pp. 1-16.
- Jackson, R., Jarvis, L., Gunning, J., & Smyth, M. B. (2011). *Terrorism: A Critical Introduction*. Palgrave Macmillan.
- Joseph, J. (2009). Critical of What? Terrorism and its Study. *International Relations*, 23 (1), pp. 93-98.
- Kalyvas, S. N. (2004). The Paradox of Terrorism in Civil War. *Journal of Ethics*, 8 (1), pp. 97-138.
- Kalyvas, S. N. (2019). The Landscape of Political Violence. In: E. Chenoweth, R. English, A. Gofas & S. N. Kalyvas (eds), *The Oxford Handbook of Terrorism*. Oxford University Press.
- Kalyvas, S. N. & Sánchez-Cuenca, I. (2005). Killing Without Dying: The Absence of Suicide Missions. In: D. Gambetta (ed.), *Making Sense of Suicide Missions*. Oxford University Press.
- Kruglanski, A. W., Gelfand, M. J., Bélanger, J. J., Sheveland, A., Hettiarachchi, M., & Gunaratna, R. (2014). The Psychology of Radicalization and Deradicalization: How Significance Quest Impacts Violent Extremism. *Political Psychology*, 35 (S1), pp. 69-93.
- LaFree, G. & Freilich, J. D. (2012). Quantitative Approaches to the Study of Terrorism. *Journal of Quantitative Criminology*, 28, pp. 1-5.
- Levin, R. & Asal, V. (2017). Do Different Definitions of Terrorism Alter its Causal Story? In: M. Stohl, R. Burchill & S. H. Englund (eds), *Constructions of Terrorism: An Interdisciplinary Approach to Research and Policy* (pp. 151-162). University of California Press.
- Merari, A. (2010). *Driven to Death: Psychological and Social Aspects of Suicide Terrorism*. Oxford University Press.
- Neumann, P. R. (2009). *Old and New Terrorism*. Polity Press.
- Ranstorp, M. (2009). Mapping Terrorism Studies After 9/11: An Academic Field of Old Problems and New Prospects. In: R. Jackson, J. Gunning & M. B. Smyth (eds), *Critical Terrorism Studies: A New Research Agenda* (pp. 13-33). Routledge.
- Sageman, M. (2014). The Stagnation in Terrorism Research. *Terrorism and Political Violence*, 26 (4), pp. 565-580.
- Sánchez-Cuenca, I. (2014). Why do we Know So Little about Terrorism? *International Interactions*, 40 (4), pp. 590-601.
- Sedgwick, M. (2004). Al-Qaeda and the Nature of Religious Terrorism. *Terrorism and Political Violence*, 16 (4), pp. 795-814.

- Silke, A. & Schmidt-Petersen, J. (2017). The Golden Age? What the 100 Most Cited Articles in Terrorism Studies Tell us. *Terrorism and Political Violence*, 29 (4), pp. 692-712.
- Silke, A. (ed.) (2004). *Research on Terrorism: Trends, Achievements, and Failures*. Frank Cass.
- Spencer, A. (2010). The “new terrorism” of al-Qaeda is not so new. In: S. Gottlieb (ed.), *Debating Terrorism and Counterterrorism*. CQ Press.
- Stampnitzky, L. (2013). *Disciplining Terror: How Experts and Others Invented Terrorism*. Cambridge University Press.
- Schuurman, B. (2020). Research on Terrorism, 2007-2016: A Review of Data, Methods, and Authorship. *Terrorism and Political Violence*, 32 (5), pp. 1011-1102.
- Young, J. K. & Findley, M. G. (2011). Promise and Pitfalls of Terrorism Research. *International Studies Review*, 13 (3), pp. 411-431.
- Zarakol, A. (2011). What makes terrorism modern? Terrorism, legitimacy, and the international system. *Review of International Studies*, 37 (5), pp. 2311-2336.